

Gints Graudiņš

Hermeneitikas princips “burts un Gars” Dr. Mārtiņa Lutera Sv. Rakstu skaidrošanā: alegoriskās nozīmes pārvarēšana un Sv. Rakstu garīgās nozīmes iegūšana¹

ANOTĀCIJA

Nostājoties uz pamatiem, ko iedibināja Jaunās Derības autori un teologi Origēns, Sv. Augustīns, donātists Tikonijis, Akvīnas Toms un īpaši Fabers, Dr. Mārtiņš Luters iesāka ceļu, lai atrastu patieso Svēto Rakstu nozīmi. Vēlīnajos viduslaikos dominēja Četrkāršā (*Quadrīga*) interpretācijas metode, kas pieļāva alegorisko nozīmi jebkurai rakstvietai Sv. Rakstos. Kā garīgā Sv. Rakstu nozīme tika saprasta alegoriskā. Tomēr alegoriskā nozīme ļāva patvaļīgi skaidrot Sv. Rakstus, tā ienesa subjektivitāti, lielu skaidrojumu dažādību, teksta jēgas nozīmes izkropļošanu, vienkāršo ticīgo maldināšanu un citas problēmas. Luters pievienoja jaunu devumu “burts un Gars” Sv. Rakstu skaidrošanas tradīcijā. Luters atšķīra alegorisko no garīgās vai pravietiskās nozīmes. Viņš apgalvoja, ka garīgā Sv. Rakstu nozīme, kuru viņš identificēja kā burtiski pravietisko nozīmi, nebija vien alegorija, bet gan Autora iecerētā nozīme Sv. Rakstos. Luters uzsvēra Dieva Vārda

¹ Referāts priekšlasīts teoloģiskā konferencē par godu 504. Reformācijas gadadienas svētkiem Lutera Akadēmijā 2021. gada 31. oktobrī.

divkāršo (bauslības un Evaņģēlija) dabu, ietverot gan burtu, kas “nogalina”, gan Garu, kas “dod dzīvību”. Saskaņā ar Luteru Vārda pasludinājumam vispirms jāizraisa nosodījums, izmantojot burtu, kas norāda uz Otro bauslības pielietojumu, pirms tā pasludinājums piedāvā garīgu atdzimšanu caur Evaņģēliju.

Atslēgvārdi: Mārtiņš Luters, Svēto Rakstu skaidrošanas principi viduslaiku Romas katoļu Baznīcā, alegoriskā nozīme, burtiski vēsturiskā un burtiski pravietiskā Svēto Rakstu teksta nozīme, Žaks Lefevrs d’Etapls (*Faber Stapulensis*), *sola Scriptura*, kristoloģiskā Svēto Rakstu skaidrošana.

“Burts un Gars” Baznīcas tradīcijā

Rietumu Baznīcā viduslaikos Sv. Rakstu skaidrošanā dominēja četrkāršā interpretācija (*Quadrīga*), kas ļāva katrai Sv. Rakstu rakstvietai piešķirt četras nozīmes: 1) burtisko jeb vēsturisko nozīmi, kad teksts tika skaidrots pēc vārdu tiešās nozīmes, ņemot vērā vēsturisko kontekstu; 2) alegorisko, kad teksts tika skaidrots simboliski, ar mērķi mācīt kristīgo ticību; 3) morālo jeb tropoloģisko nozīmi, lai dotu norādījumus dievbijīgai dzīvei un pareizai rīcībai; 4) anagoģisko, kad teksts tika skaidrots ar mērķi mācīt par eshatoloģiskiem jautājumiem (Wengert 2019: Chapt. 1, Everand). Šī metode ļāva izprast Sv. Rakstu tekstu četros līmeņos. Tas palīdzēja integrēt teoloģisko domāšanu ikdienišķajā cilvēka dzīvē. Četrkāršā skaidrošanas metode būtiski ietekmēja viduslaiku teoloģiju, sludināšanu un liturģiju.

Dr. Mārtiņš Luters bija Vecās Derības profesors Vitenbergas Universitātē (no 1512). Savos darbos viņš izmantoja atšķirīgus Sv. Rakstu skaidrošanas principus, nekā tas bija vispārpieņemts viduslaikos. Ieraugot Evaņģēlija vēsti Vecās Derības tekstā, viņš, sekojot apustuļu piemēram (Rm 1:1–3; 11:26–27; Gal 3:8–14; Ef 4:7–8 un citur), secināja, ka šis teksts ir par Kristu. Viņaprāt, kristoloģisks Vecās Derības skaidrojums top, velkot paralēles starp Kristu un Sv. Rakstu tekstu.

Apustulis Pēteris, sludinot par 16. psalmu,² demonstrēja vienu no daudzajiem paraugiem Jaunajā Derībā kristoloģiskai sludināšanai no Vecās Derības tekstiem: "Dievs viņu uzmodināja, no nāves sāpēm raisīdams, jo nāve viņu nespēja paturēt." (Apd 2:24) Šāda kristoloģiska Sv. Rakstu skaidrošana vēlāk kļuva zināma ar nosaukumu "burts un Gars". Šīs tradīcijas attīstība baznīcēvu darbos ir novērojama sekojošās rakstvietas skaidrošanā:

Tik liela pārliecība uz Dievu mums ir caur Kristu. Ne tādēļ, ka mēs paši no sevis būtu spējīgi kaut ko izspriest, bet mūsu spējas ir no Dieva, kas mūs darījis spējīgus būt par jaunās derības kalpiem nevis burta, bet Gara kalpiem, jo burts nokauj, bet Gars dara dzīvu. (2Kor 3:4–6)

Agrīnais kristiešu teologs Origenis (*Origen*, 185–253) bija viens no pirmajiem baznīcēviem, kas attīstīja šo "burta un Gara" hermeneitikas principu. Viņaprāt, garīgo nozīmi varēja saskatīt vienīgi tie, kuri bija saņēmuši "Svētā Gara žēlastību", kas izpaudās garīgā saprašanā; un šī garīgā jeb alegoriskā nozīme bija apslēpta "aiz" burtiskās (*Origen* 2021: 6). Šim skaidrojumam pamatojumu viņš atrada apustuļa Pāvila izteikumos. Garīgā nozīme bija "tā, kas dara dzīvu", turpreti burtiskā – "tā, kas nokauj". Gadījumos, kad burtiskā teksta nozīme sniedza skaidrojumu, kas nebija saskaņā ar Sv. Rakstu "Garū", Origenis (kā arī viduslaiku Baznīcas tradīcija pēc viņa) burtiskajai nozīmei piešķīra nosaukumu "tā, kas nokauj". Īpaši tas bija vērojams gadījumos, kad burtiskā nozīme deva absurdus pieņēmumus, kas nebija derīgi mācīšanai un kristīgās ticības vairošanai (*Ebeling* 1993: 136). Luters, skolots "burta un Gara" tradīcijā, īpaši agrīnajos darbos, bieži lietoja alegorisko nozīmi, bet vēlāk attiecās pret to kritiski. Savos vēlākajos darbos Luters kritizēja ne vien alegorisko metodi, bet

2 "Arvien es turu Kungu sev priekšā – pie labās rokas –, es nepaklupšu! Man priecājas sirds, un mans gods liksmo, tiešām drošībā mana miesa, jo tu mani šeolā nepametīsi, savam svētajam neliksi ieraudzīt bedri! Tu man liec iepazīt dzīvības taku, vislielāko prieku tava vaiga priekšā, tiksmību tev pie labās rokas mūžam!" (Ps 16:8–11)

arī pašu Origenu kā nemākulīgu alegoriju meistarū, norādīdams, ka veiksmīgi pielietot alegorisku Sv. Rakstu skaidrošanu spēs vien tas, kurš būs izcili apguvis kristīgo mācību (LW 26:433).

Baznīcētāvs Augustīns (*Aurelius Augustinus Hipponensis*, 354–430), pārņemot šo Sv. Rakstu skaidrošanas tradīciju, pievienoja tai savus jaunievedumus. Viņam atšķirība starp “burtu un Garu” bija atšķirība starp kaut ko “iekšēju” un “ārēju” (Augustine 2022: *A Treatise on the Spirit and the Letter*, Chapt. 7, Everand). Augustīns Sv. Rakstu garīgās nozīmes izziņu aprakstīja kā procesu, kurā Sv. Gars kristiešu sirdīs radīja dievišķo mīlestību. Šis izziņas process kļuva par kristieša ticības ceļa galveno mērķi, vietu, kur bija sastopams pats Dievs. Augustīns saskatīja būtisku problēmu: Dieva prasību piepildījumu viņš saprata kā cilvēkam nepieejamu, pastāvošu “ārpus” cilvēka. Lai šo problēmu risinātu, ir nepieciešams palīgs, kas darbotos cilvēka iekšienē. Saskaņā ar Augustīnu, lai piepildītu Dieva likumu, ir nepieciešama dievišķā mīlestība, jo tā atrodas un darbojas cilvēkā (Maxwell 1996: 11). Atšķirība starp divām Dieva bauslības izpausmēm – “burtu, kas nogalina” un “Garu, kas dara dzīvu” – tapa redzama, kad burts tika rakstīts uz “ārējām” akmens plāksnēm, tā norādot uz Derības plāksnēm, uz kurām Dievs rakstīja Desmit baušļus, turpretī Gars tika rakstīts uz “ticīgo sirdi plāksnēm” (Augustine 2022: *A Treatise*., Chapt. 13, Everand). Augustīna ietekmē Luters skaidroja Sv. Rakstus, norādot uz Sv. Gara darbību cilvēkā. Apustuļa Pāvila vārdus Vēstulē romiešiem – “Bet tagad neatkarīgi no bauslības ir atklājusies Dieva taisnība” (Rm 3:21) – Luters skaidroja, ka Dievs caur savu Garu piešķir ticīgajam taisnību, kad ticīgais ir ārējās bauslības izbiedēts un dzīts sniegties pie Dieva žēlastības, lai saņemtu šķīstīšanu (LW 25:30).

Sv. Rakstu “burta un Gara” skaidrošanas tradīcijai savus jaunievedumus pievienoja Augustīna laikabiedrs Tikonijis (*Ticonius*, 379–423), kurš sarakstīja “Noteikumu grāmatu”. Tajā viņš piedāvāja septiņus noteikumus Sv. Rakstu interpretācijai. Augustīns uz šo darbu atsaucās: “Tās ir atslēgas, lai atvērtu Sv. Rakstu noslēpumus.” (Augustine 2018: *On Christian Doctrine*, Book III, chapt. 30, Everand) Vienu no septiņiem hermeneitikas likumiem Tikonijis nosauca “Par Dieva solījumiem un

Likumu". Lai gan Luters savos darbos ne reizi neatsaucās uz Tikoniju, tomēr šis Sv. Rakstu skaidrošanas princips bieži parādījās Lutera Sv. Rakstu skaidrošanā (Ebeling 1993: 136). Noteikums paredz, ka Sv. Rakstu skaidrotājam jāņem vērā, ka Sv. Raksti runā uz divām cilvēku grupām: viena ir Ābrahāma pēcnācēji (kas tic krustāsistā Kristus vietnieciskajam upurim), kuriem Dievs bez nosacījuma piešķīris dzīvības apsolījumu; otra ir "bauslības dēli", kas saņem Dieva apsolījumu ar nosacījumu (bauslības piepildīšana) (Bright 2009: *The Book of Rules of Tyconius*, Chapt. 3, Everand). Šis noteikums paredz Sv. Rakstu garīgo nozīmi beznosacījuma apsolījuma turētājiem, turpretī burtisko tiem, kas vēl joprojām ir zem prasības piepildīt visu bauslību.

Vēl viens ietekmīgs baznīctēvs Svēto Rakstu skaidrošanas "burta un Gara" tradīcijā ir Akvīnas Toms (*Thomas Aquinas*, 1225–1274). Viņa "Teoloģijas summā" lasām:³

"Sv. Rakstu Autora spēkā ir piešķirt lietu nozīmi ne tikai ar vārdiem (kā arī cilvēks to spēj), bet arī ar pašām lietām. Jebkurā citā zinātnē lietas tiek apzīmētas ar vārdiem; šī zinātne (teoloģija) ļauj lietām, kas apzīmētas ar vārdiem, saturēt vēl citu nozīmi. Pie pirmās nozīmes pieder apzīmējumi ar vārdiem, tā ir vēsturiskā vai burtiskā nozīme. Tomēr burtiskajai nozīmei, kas apzīmē lietas ar vārdiem, ir vēl papildu nozīme, kas tiek saukta par garīgo nozīmi. Tā ir balstīta burtiskajā un paredz to." (Thomas Aquinas 2012)

Citiem vārdiem, Dievam kā Sv. Rakstu Autoram piemīt spēks lietot vārdus pārdabiskam mērķim: apzīmēt lietas (burtiskā nozīme), kuras pašas vēl apzīmē arī kādu citu lietu (garīgā nozīme). Burtiskā nozīme Akvīnas Tomam nenozīmēja tikai "burtu, kas nogalina"; viņš piesardzīgi attiecās pret garīgo nozīmi. Viņš arī iestājās pret apgalvojumu, ka Sv. Rakstiem būtu vairākas nozīmes, jo tas raisītu neizpratni. Viņš pieļāva Sv. Rakstu garīgo nozīmi, bet vienīgi ar

³ Augustīns par to jau rakstīja daudzus gadsimtus pirms Akvīnas Toma, sk. Saint Augustine 2018.

nosacījumu, ka tā balstās burtiskajā teksta nozīmē un dod jēgpilnu pienesumu Sv. Rakstu teksta izpratnei.

Lai arī Luters dažādu iemeslu dēļ bija kritisks pret Akvīnas Toma Sv. Rakstu skaidrošanu, tomēr attieksmē pret Sv. Rakstu garīgo nozīmi Luteram bija līdzīga izpratne. Arī Luters uzsvēra burtiskās nozīmes izšķirošo lomu. Viņš apgalvoja, ka meklēt burtisko nozīmi ir pirmais uzdevums Sv. Rakstu skaidrošanā, jo tā satur kristīgās ticības un teoloģijas būtību. Turklāt burtiskā nozīme ir skaidra un noteikta, tā dod stipru atbalstu ticības apšaubu un pārbaudījuma brīžos. Turpretī alegoriskā nozīme nav tik uzticama. Tā nepiedāvā tik stingru pamatu, lai nostiprinātu ticību tās izšaubīšanas brīžos (LW 9:24).

Šajā “burta un Gara” tradīcijā ievērojamu ietekmi⁴ uz Luteru atstāja arī franču humānists Žaks Lefevrs d’Etapls (*Jacques Lefèvre d’Étaples*, arī *Faber Stapulensis*, 1450–1537). Fabers ieguldīja lielu darbu, lai izprastu un atjaunotu Sv. Rakstu oriģinālteksta burtisko nozīmi. Viņš atšķīra burtiski vēsturisko no burtiski pravietiskās nozīmes. Burtiski vēsturiskā nozīme ir tā, kas attiecas uz teksta tiešo un sākotnējo nozīmi, kā to saprata pirmie lasītāji vai klausītāji konkrētajā vēsturiskajā kontekstā, kad teksts ticis sarakstīts. Savukārt burtiski pravietiskā nozīme tajā pašā tekstā norāda uz Dieva nodomu, kas no teksta autora perspektīvas vēl tikai notiks.⁵ Šajā “burta un Gara” tradīcijā Fabers piešķīra burtiski vēsturiskai nozīmei apzīmējumu “burts, kas nogalina”, turpretī burtiski pravietiskajai “Gars, kas dara dzīvu”. Fabers aicināja Sv. Rakstu skaidrošanā fokusēties uz burtiski pravietisko no-

4 Fabera un Lutera līdzīgie uzskati noveda pie tā, ka Romas Baznīca apsūdzēja Faberu luterismā. Viņi lietoja kopīgus terminus kā “vienīgi ticība glābj” un “Dieva Vārds ir pietiekams arī bez cilvēku tradīcijām” (Cameron 1970: 148). Viņiem bija arī līdzīgs skatījums uz celibātu, svēto pielūgsmi un citiem jautājumiem. Tomēr bija arī daudzas atšķirības, tādēļ nav pamatoti Faberu saukt par luterāni. Faberam bija atšķirīgs skatījums uz iedzimto grēku (mērenāks uzsvars uz cilvēka grēcīgumu) un Svēto Vakarēdienu (viņš uzsvēra komunikanta ticības nepieciešamību, lai saņemtu patiesu Kristus miesu un asinis).

5 Mateja evaņģēlijs piedāvā labu piemēru (Mt 1:22–23), kā Jaunās Derības autors pielieto burtiski pravietisko nozīmi. Mateja evaņģēlija autors skaidro rakstvietu “Tādēļ Kungs pats dos jums zīmi, redzi, jaunava kļūs grūta, dzemdēs dēlu un dos viņam vārdu Immānū-Ēls” (Jes 7:14) kā norādi uz Jēzus piedzimšanu. Tajā pašā laikā burtiski vēsturiskā nozīme pravieša Jesajas grāmatā paredz, ka šī rakstvieta norāda uz notikumu ķēniņa Ahāza laikā, kur apsolītā zīme jau tiek dota grūtā brīdī pravieša Jesajas laikā, lai apliecinātu, ka Dievs ir ar savu tautu.

zīmi (Wengert 2019: Chapt. 1, Everand). Viņš rakstīja: "To es saucu par "burtisko" nozīmi, kas saskan ar Garu. Nevienš cits burts nesatur Garu kā vien tas, kas tika dots praviešiem vai tiem [apustuļiem], kas ir atvēruši mūsu acis." (Cit. no: Oberman 1966: 298) Fabers saprata, ka patiesā burtiskā nozīme ir burtiski pravietiskā. Viņš secināja: ja visi Sv. Raksti liecina par Kristu, tad kristoloģiskā ir patiesā burtiskā Sv. Rakstu nozīme, jo to ir iecerējis Autors (Sv. Gars). Tas Faberam nozīmēja, ka Sv. Rakstiem ir "dubulta burtiskā nozīme": tā, kas piešķir kristoloģisku skatījumu burtiski rakstītajam (burtiski pravietiskā nozīme), un tā, kas darbojas kā "burts, kas nogalina", kura savukārt deva skatījumu uz vēsturisko aspektu (burtiski vēsturiskā nozīme). (Simonnin 2016: 14–15)

Fabers deva nozīmīgu ieguldījumu sava laika debatēs par Sv. Rakstu skaidrošanu, uzsverot Sv. Gara vadības lomu ekseģētiskajā procesā. Viņš bija pārliecināts, ka vienkāršie ļaudis sapratīs Sv. Rakstus, jo Sv. Gars ir gan Autors, gan arī labākais Sv. Rakstu Skaidrotājs. Viņš pat apgalvoja, ka Sv. Gars skaidro Sv. Rakstus "mūsos", proti, ka pats Autors tos skaidros lasītājam. Viņaprāt, tieši tādēļ apustuļi saprata Sv. Rakstus, ka Sv. Gars skaidroja tos viņos (Simonnin 2016: 17–18). Arī agrīnajam Luteram bija līdzīgs skatījums uz Sv. Gara nozīmi Rakstu skaidrošanā:

Ja tad tu sagatavo sevi Dieva rakstīšanai [...] to vārdu, kuru es runāju atklāti, pats Sv. Gars rakstītu tevī ātri caur manu mēli, tā ka man nevajadzētu pašam veidot savus vārdus [...], tā ka Viņš varētu ar tevi komunicēt Viņā un caur Viņu. Jo Viņš var piepildīt tavu sirdi ar vienu vienīgu vārdu. (LW 10: 211)

Gan Luteram, gan Faberam ticībai bija izšķiroša nozīme Sv. Rakstu izpratnē. Fabers uzsvēra divas lietas, kad rakstīja par ticības nozīmi. Pirmkārt, ja lasītājs/klausītājs nesaprot Sv. Rakstos rakstīto, tad viņam ir jātic, ka Dievs deva Sv. Rakstus, lai mēs tiem ticētu, nevis lai tos saprastu (Cameron 1970: 126). Otrkārt, ticība ir nepieciešama, lai

saņemtu Sv. Garu (Cameron 1970: 141). Arī Luteram bija līdzīgs skatījums par ticības lomu Sv. Rakstu skaidrošanā:

Nav nepieciešams patiesam ticīgam, kas dod Dievam godu un nešaubās ne par ko, [pilnībā izprast], kas ir [sacīts] Rakstos, [viņš tic], ka tas ir labi un patiesi teikts, pat ja viņam nav zināšanu, lai kaut ko pierādītu. (LW 52: 187)

Un tāpat arī par Sv. Gara lomu:

Es ticu, ka es ar sava paša spēku un prātu nevaru uz Jēzu Kristu, savu Kungu, ticēt, nedz pie Viņa nākt, bet Sv. Gars ar Evaņģēliju mani aicinājis, ar savām dāvanām apgaismojis, svētdarījis un uzturējis patiesajā ticībā, tāpat kā Viņš visu kristīgo draudzi virs zemes aicina, pulcina, apgaismo, svētdara un pie Jēzus Kristus uztur vienīgajā patiesajā ticībā. (MK II, 3)

“Burts un Gars” Mārtiņa Lutera lietojumā

Luters apguva Sv. Rakstu skaidrošanas “burta un Gara” tradīciju savas karjeras pašā sākumā, iegūstot klasisko izglītību Erfurtes Universitātē (1501–1505) (Brehts 2018: 37–62), gan arī intensīvi studējot Sv. Rakstus Erfurtes augustīniešu eremītu klosterī (1505–1511) (Brehts 2018: 96–104). Apmācīts šajā Sv. Rakstu skaidrošanas tradīcijā, Luters veica Vecās Derības teksta eksegēzi, kā to darīja apustuļi, atzīdami Vecās Derības pravietojumus un norādes uz Jēzu Kristu (burtiski pravietiskā nozīme). Luters darīja pretēji tam, kā to darīja rabīni, kas ekskluzīvi centās norādīt uz to, ko šis teksts nozīmētu tā sarakstīšanas vēsturiskajā kontekstā, izslēdzot iespēju, ka Vecās Derības teksts norādītu uz Jēzu Nācarieti (burtiski vēsturiskā nozīme). Luters savā eksegēzē vēsturisko nozīmi mainīja uz garīgo nozīmi, t. i., viņš mainīja burtiski vēsturisko nozīmi uz burtiski pravietisko nozīmi.

Vācu luterāņu teologs Gerhards Ebelings (*Gerhard Ebeling*, 1912–2001) secināja, ka "pravietisks" un "garīgs" bija divi koncepti, kas savstarpēji mainīgi tika lietoti "burta un Gara" Sv. Rakstu skaidrošanas tradīcijā: no "burta" uz "Garu," no vārdiem un to burtisko nozīmi uz to, ko šie vārdi nozīmēja garīgā kontekstā. Luters attiecīgi to virzību mainīja no "burts" uz "pravietisks" (Ebeling 1993: 455), t. i., no vārdiem un to burtisko nozīmi uz to, kā šie vārdi norāda uz Kristu. Šī "pravietiskā" nozīme reizē varēja būt arī burtiskā, tāpēc ka tai vienlaikus varēja būt nozīme, kuru iecerējis Sv. Rakstu Autors. Sv. Rakstu vārdos atklāsme spīd caur Kristu, Viņa personu un darbu. Luters šo principu saglabāja turpmākajā ekseģēta darbā. Viņš, tāpat kā Fabers, bija pārliecināts par šo Sv. Rakstu skaidrošanas veidu, jo, viņuprāt, tā darīja arī apustuļi (LW 15: 337). Luters "Traktātā par Dāvida pēdējiem vārdiem" (1543) apgalvoja:

Visi Raksti [...] ir tīrs Kristus, Dieva un Marijas Dēls. Viss ir vērst uz šo Dēlu, lai mēs varētu Viņu vairāk iepazīt un tādā veidā redzēt arī Tēvu un Svēto Garu mūžīgi kā Vienu Dievu. Tam, kam ir Dēls, Raksti ir atvērta grāmata; un, jo stiprāka viņa ticība Kristum paliek, jo spilgtāk tam atspīdēs Rakstu gaisma. (LW 15: 339)

Lutera burtiski pravietiskā perspektīva bija vienota ar pārliecību, ka Sv. Rakstu Autors ir paredzējis kādu konkrētu iespaidu, kuru Viņš vēlas atstāt uz to klausītāju vai lasītāju – bauslību un Evanģēliju. Amerikāņu luterāņu teologs Čarlzs Gīšens (*Charles Gieschen*, 1960) apgalvo, ka Luters ne vien redzēja, ka ir svarīgi visu Sv. Rakstos skaidrot saistībā ar Kristu, bet arī to, ka, lai piepildītu bauslību, tā ir jāpiepilda Kristū (Gieschen 2017: 7). To Luters parādīja "Tēzēs par ticību un bauslību" (1535):

40. Īsumā, Kristus ir Kungs, nevis kalps, sabata un arī Bauslības Kungs, un tāpat arī pār visām lietām. 41. Rakstiem ir jātiek saprasti par labu Kristum, nevis pret Viņu. Tādēļ tiem vajadzētu vai nu atsaukties uz Viņu, vai arī tos nevar turēt par patiesiem Rakstiem.

42. Kā, piemēram, “turi baušļus!” ir jāsaprot, kā Kristum to pavēlot, proti, turi tos Kristū vai ticībā Kristum (Mt 19:17). 43. “Tev būs savu Dievu to Kungu mīlēt” u. tml. (Mt 22:37; Mk 12:30; Lk 10:27) acīmredzot Kristū vai ticībā uz Viņu, jo “bez Manis jūs nenieka nespējat darīt” (Jņ 15:5). 44. “Dari to, un tu dzīvosi” (Lk 10:28), protams, “dari to Manī”, citādi tu to nespēsi paveikt, kā vienīgi izdarīt pilnīgi pretējo. (LW 34: 112)

Attiecīgi, ja Evaņģēlija vēsts nav sadzirdēta kā Labā vēsts, cilvēkam tas paliek “burts, kas nogalina”, turpretī, ja tā tiek sadzirdēta kā Evaņģēlijs, Labā vēsts, tad tā pārvēršas par “Garu, kas dod dzīvību”. Evaņģēlija vēsts atklājas kā Gara vārds, kad tas tiek pasludināts personīgi indivīdam, kad tas saprot, ka šī Labā vēsts (“Kristus par tevi”⁶) ir adresētam viņam personīgi. Saskaņā ar Luteru abiem – burtam, “kas nogalina” un Garam, “kas dara dzīvu” – jābūt pasludinātiem, jo vienīgi tad, kad bauslība tiek pasludināta kā burts, “kas nogalina”, indivīds var saprast, ka viņš nav piepildījis bauslību. Ja burts, “kas nogalina”, nav ticis pasludināts, neviens nevar patiesi izprast, kāda ir cilvēce bez Kristus. Tādēļ Luters nonāca pie atziņas, ka ir neiespējami indivīdam saņemt “dzīvu darošo” Evaņģēliju, ja tas nav dzirdējis bauslību, “kas nogalina”, un nav ļāvis tai sevi nonāvēt, jo bez miršanas indivīds nevar augšāmcelties caur “dzīvu darošo” Evaņģēliju:

Tagad mēs redzam, ka visi baušļi ir nāvējoši, jo dievišķie baušļi arī ir nāvējoši. Viss, kas nav Gars vai žēlastība, ir nāve. Tādēļ tas ir rupjš pārpratums saukt alegorijas, tropoloģijas un tamlīdzīgas par “Garu”, jo visas tās ir iekļautas burtos un nevar dot dzīvību. Žēlastībai nav neviena cita nesēja kā [cilvēka] sirds. Tātad, tāpat kā ne visi cilvēki pieņem šī Gara dzīvību – tiešām, vairums ļauj

6 Luters jēdzienā “Kristus par tevi” apvienoja idejas par Dieva žēlastību, pestīšanu un ticību. Šajā jēdzienā tika atspoguļota pārliecība, ka Kristus ir upurējis sevi par visu cilvēci un par katru cilvēku individuāli. Tādā nozīmē Kristus nāve un augšāmcelšanās ir notikusi, lai glābtu cilvēkus no grēka un sniegtu viņiem mūžīgo dzīvību. Luters uzsvēra, ka pestīšana nav no cilvēku darbiem vai nopelniem, bet gan vienīgi caur ticību Kristum. Šī ticība atspoguļo personiskas attiecības, kas ļauj katram kristietim sacīt: “Kristus ir miris par mani.”

šiem Gara kalpiem parādīt un sludināt šo bagāto žēlastību veltīgi, un tie netic Evaņģēlijam –, tāpat arī ne visi ņem dalību burta kalpošanā jeb bauslības sludināšanā, un [tā] tie turpina [lietot Svēto Rakstus], nesaņemot nedz burtu, nedz Garu. (LW 39: 184)

Šī atziņa bija izšķiroša Luteram un caur Luteru arī turpmākajai "burta un Gara" tradīcijai, jo tas nozīmēja, ka alegoriskā nozīme var arī nebūt teksta garīgā nozīme, kā bija vispārpieņemts viduslaiku Rietumu Baznīcā. Ar burtiski pravietisko nozīmi Luters saprata "dzīvu darošo Garu", nošķirdams to no viduslaiku alegorizēšanas tradīcijas. Tas atvēra durvis tādai Sv. Rakstu skaidrošanai, kā to darīja Jaunās Derības autori, sludinādami par Kristu no Vecās Derības tekstiem. Luters rīkojās līdzīgi kā Fabers, kas mēģināja izvairīties no alegoriskām Sv. Rakstu interpretācijām, lai balstītu savu ekseģēzi uz fundamentāliem Sv. Rakstu skaidrošanas principiem (Ebeling 1993: 138).

Lutera mērķtiecīga viduslaiku alegoriskās nozīmes atmešana parādījās viņa disputā pret vācu teologu Hieronīmu Emseru (*Hieronymus Emser*, 1477–1527). Emsers iebilda pret Lutera noraidīto attieksmi pret alegorisko Sv. Rakstu nozīmi, turpretī Luteram alegoriskās nozīmes apstiprināšana nozīmēja principa *sola Scriptura* noraidīšanu un Sv. Rakstu autoritātes atdošanu pāvestiešiem. Lai uzturētu biblisko autoritāti, bibliskā interpretācija bija jāatbrīvo no nemitīgiem baznīctēvu, koncilu un pāvestu spriedumiem⁷; bet, no otras puses, tai bija jābūt arī atbrīvotai no entuziastu personīgi subjektīvās interpretācijas. Luteram galvenais iemesls polemikai pret Emseru bija atrodams 2Kor 3:6 skaidrojumā, kur Luters parādīja, ka visu interpretācijas autoritāti patur Dieva Vārds pats. Bet Emsers, alegorizējot tekstu, paturēja Sv. Rakstus cilvēku varā (LW 39: 165). Turpretī Luters parādīja, kā Dieva Vārds, ar kuru Dievs caur bauslību un Evaņģēliju

⁷ Romas katoļu Baznīcā bija plaši izplatīts uzskats, ka Sv. Rakstu teksts ir neskaidrs, bez īpašas apgaismības. Šai Sv. Rakstu apgaismošanai bija vairāki veidi. Pāvesti un Baznīcas koncili tika uzskatīti kā īpašas apgaismošanas nesēji, tā ka vienīgi pāvesti un koncili, lietojot alegorisko nozīmi, varēja dot pareizu interpretāciju neskaidrajiem Sv. Rakstiem. Tādā veidā pāvesti un koncili paturēja savu autoritāti pār Sv. Rakstiem (*Catechism of the Catholic Church* 2019: 27).

īsteno savu absolūto autoritāti pār indivīdiem, atņem cilvēkiem iedomību un paštaisnību un norāda uz vajadzību pēc Kristus. Vienīgi tad Vārda Gars rada to, ko burts nespēj, proti, dot indivīdam žēlastību un atjaunošanos ticībā (Gleason 2000: 483). Luters pamatoja Dieva Vārda autoritāti bauslības un Evaņģēlija iedarbībā uz tā klausītāju.

Lutera bibliskās autoritātes izpratne ietvēra ne vien Sv. Rakstu – bauslības un Evaņģēlija – iedarbību, bet arī Svēto Rakstu dievišķo autoritāti un pāri visam – Kristu kā Sv. Rakstu centru. Tomēr Luters nepiedāvāja visaptverošās un sistemātiskās bibliskās autoritātes konceptu. Bibliskās autoritātes koncepts jau bija plaši atzīts Rietumu Baznīcā, pirms Lutera parādīja tās lielo nozīmi. Tomēr Luters ienesa būtiskas izmaiņas bibliskās autoritātes izpratnē, nevis rosinot diskusiju par *sola Scriptura*, bet gan noraidot gadsimtiem atzīto pieņēmumu, ka Baznīcas Svēto Rakstu alegorizēšana ir godprātīgs, patiesss un autentisks Svēto Rakstu izklāsts (Lotz 1981: 267). Luters uzskatīja, ka Sv. Raksti ir dievišķi iedvesmots un nemaldīgs Dieva Vārds, tādēļ Sv. Raksti stāv pāri katrai cilvēka tradīcijai.

SECINĀJUMI

Mārtiņš Luters patiesās Sv. Rakstu nozīmes meklējumos sekoja Jaunās Derības autoriem un daudziem nozīmīgiem teologiem Baznīcas tradīcijā. Tomēr atšķirībā no iepriekšējiem baznīctēvu uzskatiem Luters lika jaunu uzsvaru abiem – gan burtam, “kas nogalina”, gan Garam, “kas dara dzīvu”. Saskaņā ar Luteru Dieva Vārdam sākumā ar burtu klausītājs ir “jānogalina” (Otrais bauslības lietojums), lai ar Garu tas “darītu dzīvu” (Evaņģēlija pasludinājums). Ar to Luters papildināja “burta un Gara” Svēto Rakstu skaidrošanas tradīciju ar unikālu devumu, proti, Evaņģēlija vēsts centralitāti Sv. Rakstu skaidrošanā. Lai Luters pie tā nonāktu, viņam sākumā bija jāpārvar viduslaikiem raksturīgā alegorizēšanas metode Sv. Rakstu skaidrošanā.

AVOTI

- Bībele (2012). [Rīga]: Latvijas Bībeles biedrība.
- Aquinas, Thomas (2012). *Summa Theologica*. Part 1. Transl. by Fathers of the English Dominical Province. Presley Way, Crownhill, Milton Keynes: Authentic Media Limited. Everand.
- Bright, Pamela (2009). *The Book of Rules of Tyconius: It's Purpose and Inner Logic*. Indiana: Notre Damme Press.
- Cameron, Richard M (1970). The Charges of Lutheranism Brought Against Jacques Lefèvre D'Etaples. *Harvard Theological Review*, 63, no. 1 (January), pp. 119–149.
- *Catechism of the Catholic Church* (2019). 2nd ed. Vatican City: Vatican Press.
- Ebeling, Gerhard (1993). Beginnings of Luther's Hermeneutics. *Concordia Theological Quarterly*, 57 no. 2–4, pp. 129–468.
- Gieschen, Charles A (2017). All Scripture is Pure Christ: Luther's Christocentric Interpretation in the Context of Reformation Exegesis. *Concordia Theological Quarterly*, 81 no. 1, pp. 3–17.
- Gleason, Randall C. (2000). "Letter" and "Spirit" in Luther's Hermeneutics. *Bibliotheca Sacra*, 157 (October), pp. 468–485.
- Kiecker, James G. (1988). Luther's Preface to His First Lectures on the Psalms (1513): The Historical Background to Luther's Biblical Hermeneutic. *Wisconsin Lutheran Quarterly*, 85, pp. 287–295.
- Lotz, David W. (1981). Sola Scriptura: Luther on Biblical authority. *Interpretation*, 35, no. 3 (July), pp. 258–273.
- Luther, Martin (1960). *Luther's Works*, American Edition. Vol. 9, Lectures on Deuteronomy. Edited by Jarislav Pelikan. Translated by R. Caemmerer. Saint Louis: Concordia Publishing House.
- Luther, Martin (1974). *Luther's Works*, American Edition. Vol. 10, First Lectures on the Psalms I Psalms 1–75. Edited by Hilton C. Oswald. Saint Louis: Concordia Publishing House.

- Luther, Martin (1972). *Luther's Works*, American Edition. Vol. 15, Ecclesiastes, Song of Solomon, and the Last Words of David. Edited by Jaroslav Pelikan and Hilton C. Oswald. Saint Louis: Concordia Publishing House.
- Luther, Martin (1959). *Luther's Works*, American Edition. Vol. 23, Sermons on the Gospel of St. John Chapters 6–8. Edited by Jaroslav Pelikan and Daniel E. Poellot. Translated by Martin H. Bertram. Saint Louis: Concordia Publishing House.
- Luther, Martin (1972). *Luther's Works*, American Edition. Vol. 25, Lectures on Romans. Edited by Hilton C. Oswald. Saint Louis: Concordia Publishing House.
- Luther, Martin (1963). *Luther's Works*, American Edition. Vol. 26, Lectures on Galatians. Edited by Jaroslav Pelikan and Walter A. Hansen. Saint Louis: Concordia Publishing House.
- Luther, Martin (1960). *Luther's Works*, American Edition. Vol. 34, Career of the Reformer VI. Edited by Lewis W. Spitz and Helmut T. Lehmann. Philadelphia: Fortress Press.
- Luther, Martin (1970). *Luther's Works*, American Edition. Vol. 39, Church and Ministry I. Edited by Eric W. Gritsch and Helmut T. Lehmann. Philadelphia: Fortress Press.
- Luther, Martin (1974). *Luther's Works*, American Edition. Vol. 52, Sermons II. Edited by Hans J. Hillerbrand and Helmut T. Lehmann. Philadelphia: Fortress Press.
- Luterts, Mārtiņš (2006). *Mazais katehisms*. Rīga: Luterisma mantojuma fonds.
- Maxwell, David R. (1996). Luther's Augustinian Understanding of Justification in the Lectures on Romans. *Logia*, 5, no. 4, pp. 9–14.
- Oberman, Heiko (1963). *The Harvest of Medieval Theology: Gabriel Biel and Late Medieval Nominalism*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Oberman, Heiko (1966). *Forerunners of the Reformation*. New York: Rinehart and Winston.

- Origen (2013). *On First Principles*. Transl. by G. W. Butterworth. Indiana: Christian Classics.
- Saint Augustine (2018). On Christian Doctrine. In: *On Christian Doctrine: A Compend of Exegetical Theology to Guide the Christians in the Interpretation of the Sacred Scriptures, According to the Analogy of Faith*. Eds. Philip Schaff, James Johnston Shaw. Norderstedt: Book on Demand GmbH. Book I, chap. 10 [accessed August 9, 2024, Everand.
- Saint Augustine (2022). *On Christian Doctrine and Selected Introductory Works*. G. Timothy George (ed.). Nashville: B&H Academic.
- Schmiel, David G. (1983). Martin Luther's Relationship to the Mystical Tradition. *Concordia Journal*, 9, no. 2 (March), pp. 45–49.
- Simonnin, Stéphane (2016). Humanism and the Bible: The Contribution of Jacques Lefèvre d'Étaples. *Unio cum Christo*, 2, no. 1 (April), pp. 99–116.
- Wengert, Wengert J. (2019). *Word of Life: Introducing Luthern Hermeneutics*. Minneapolis: Fortress Press.

Dr. Martin Luther's Principle of Hermeneutics 'Letter and Spirit' in the Interpretation of the Holy Scriptures: Overcoming the Allegorical Meaning and Obtaining the Spiritual Meaning of the Scriptures

ANNOTATION

Building upon the foundations laid by the authors of the New Testament and subsequent church fathers such as Origen, St. Augustine, Tyconius the Donatist, Thomas Aquinas, Nicholas of Lyra, and notably Faber, M. Luther embarked on a quest to discern the true meaning of the Holy Scriptures. However, departing from the emphasis of previous traditions, which underscored the spiritual meaning as the intended interpretation of the Author, M. Luther introduced a novel perspective. He emphasized the dual nature of the Word of God, comprising both the letter, which 'kills', and the Spirit, which 'gives life'. According to M. Luther, the proclamation of the Word must first evoke a sense of condemnation through the letter, representing the Law's second use, before offering spiritual renewal through the proclamation of the Gospel. While acknowledging the possibility of additional meanings beyond the literal, M. Luther distinguished the spiritual or prophetic meaning from allegory. He asserted that the spiritual meaning, which he identified as the literal-prophetic sense, was not merely allegorical but rather the interpretation intended by the Author of the Holy Scriptures.

Keywords: Martin Luther, interpretation principles of the Scriptures in Western medieval Church, allegorical meaning, literal-historical and literal-prophetical meaning of the Scriptures, Jacques Lefèvre d'Étaples/*Faber Stapulensis*, *sola Scriptura*, Christological interpretation of the Scriptures.

Šis darbs ir licencēts saskaņā ar *Creative Commons Attribution 4.0 International* licenci (CC BY 4.0), kas ļauj jebkuram izmantot, kopēt, izplatīt un adaptēt darbu ar nosacījumu, ka tiek sniegta atbilstoša atsauce uz autoru un sākotnējo publikāciju.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15075984>